

» BRANDTOVA (NEUE) OSTPOLITIK/ (NOVA)VZHODNA POLITIKA IN
JUGOSLAVIJA“

Tretji nemški zvezni kancler dr. h.c. Georg Kiesinger 1966-1969 (CDU):

(Vir: http://de.wikipedia.org/wiki/Kurt_Georg_Kiesinger)

» Nemčija je bila stoletja dolgo most med vzhodno in zahodno Evropo. Te naloge želimo
tudi v naših časih uresničiti«.

ZAČETKI „NOVE VZHODNE POLITIKE“ SPD

Bahrov govor na Evangeličanski akademiji v Tutzingu, 15. julija 1963

Kratka definicija zahodnonemške politike, ki jo poznamo pod imenom “Ostpolitik/Vzhodna politika”, bi lahko bila taka: **“Sprememba s približevanjem.”** Gre za politiko normalizacije odnosov Zvezne republike Nemčije z državami vzhodne Evrope, vključujoč Nemško demokratično republiko. V govoru pred Evangeličansko akademijo v Tutzingu 15. julija 1963 jo je verbaliziral socialdemokratski politik, direktor berlinskega senata in novinar, sicer pa tesen sodelavec Willyja Brandta, Egon Bahr. Pravzaprav sta imela na isti dan in na istem kraju govora tako Brandt kot Bahr. Brandt je svoj govor o načelih zunanje politike oblikoval previdno in splošno, njegov tiskovni predstavnik Bahr

pa je bil dosti bolj konkreten in udaren. Zato je njegov referat vzbudil mnogo večjo pozornost in povzročil polarizacijo v zahodno nemškem političnem prostoru.¹

Analiza Bahrovega govora v Tutzingu

Nekateri analitiki Bahrovega govora v Tutzingu so prepričani, da je njegov govor prinesel odločilne novosti za nemško zunanjo politiko:

1. Od ZRN je zahteval več samoangažiranja v zunanji politiki in opustitev prakse, da se vse naloge v zvezi z njo prepušča zveznikom. Pričakoval je, da se mora Nemčija vseh nalog, ki jih samo ona lahko opravi, lotiti ob polni zavezniški solidarnosti.
2. NDR in njen režim naj se nič več samo demonizira, temveč naj se ga, kljub nezdružljivosti sistemov, sprejme kot skorašnjega pogajalskega partnerja.
3. ZRN naj se pridruži Kennedyjevi „strategiji miru“ ali koeksistenčni politiki.
4. Zahteval je, da se ZRN obrne stran od take politike združevanje (Wiedervereinigungspolitik), ki bi zaradi svoje vztrajne navezanosti na nespremenljive vzorce in v naprej določene časovne cilje, zapravila možnost rešitve problema. Namesto tega je v govoru upošteval realno stanje in je združitev obeh Nemčij videl kot dolgoročno sestavljanko (Puzzle), katere posamezni drobci počasi vodijo sestavljanko k dokončni obliki.
5. Najpomembnejša točka Bahrovega govora pa je po mnenju analitikov bila njegovo zavzemanje, da gledano dolgoročno pride do prestrukturacije miselnih obrazcev državljanov in politikov, ki naj bi se odpovedali politiki togega antikomunizma in prijatelj-sovražnik mišljenja (po Carlu Schmittu) in delovali v smeri politike konstruktivnega sodelovanja z vzhodnim blokom.² Kasneje je Bahr v svojih spominih zapisal, da je zaupal v uspešnost politike „Sprememba s približevanjem“ tudi zato, ker je bil prepričan, da „...zidov ne morem odstraniti in jih tudi ne narediti prepustnih, če s tistimi, ki so jih zgradili ne govorim...“³

Strah, ki ga je imel Willy Brandt, da bodo nasprotniki pojem/geslo „Sprememba s približevanjem“ preinterpretirali v pojem/geslo „Približevanje k komunističnemu

¹ Willy Brandt ga je kot župan zahodnega Berlina že leta 1959 postavil za vodjo Tiskovnega in informacijskega urada dežele Berlin in je nato dolga leta tudi po tem, ko se je Brandt umaknil iz politike ostal Brandtov prijatelj. V: Willy Brandt Erinnerungen, Ullstein, München, 2003 str. 74; Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland, Koeln 1995, str.46; http://www.e-politik.de/alt.e-politik.de/beitrag04fa.html?Beitrag_ID=1087 in <http://www.kanzlerbungalow.de/lemo/html/biografien/BahrEgon/index.htm>

² <http://www.kanzlerbungalow.de/lemo/html/biografien/BahrEgon/index.htm>: Die Tutzinger Rede von Egon Bahr 1963, str. 6/7.

³ Bahr, Egon: Was wird aus den Deutschen? Fragen und Antworten, Rowohlt-Verlag, Reinbek, 1982, str. 218.

sistemu“, se je uresničil. Prišlo je namreč do ostrih reakcij na Bahrov govor z vseh strani. Zunanji minister NDR Otto Winzer je tako politiko zaničujoče označil kot „agresijo na sramne uši“ (Filzlatschen), berlinski vodja CDU Franz Amrehn pa je v Bahrorem govoru prepoznal popolnoma novo orientacijo v berlinski politiki in ji napovedal oster odpor. Odpor je Bahr s svojim govorom doživel tudi v lastnih strankarskih vrstah. Berlinska SPD se je od njega distancirala, in celo Herbert Wehrner, reformator zunanje politike SPD in iniciator znamenitega Godesberškega programa iz leta 1959, je ostro kritiziral Bahrov govor in ga označil za „čisti nesmisel“ (ba(h)rer Unsinn). Mnoge je bilo torej težko izveliči iz starih, togih predstav, kar zadeva odnose z Vzhodom. Samo ena oseba, razen Brandta in njegovih najtesnejših sodelavcev, je javno podprla Bahrov govor in ostro kritizirala njegove kritike. To je bil politik iz vrst liberalcev (FDP) Karl-Hermann Flach. Javno je podprl njegovo zahtevo in aktualno zunanjo politiko, tako kot Bahr, označil za okostenelo in brez bodočnosti.⁴

Kljub pridržkom in ostri kritiki novega miselnega vzorca, je le ta dolgoročno uspel prevladati. „Ostpolitik“ po letu 1969, katere strateške temelje je s tuzinškimi govori postavil par Brandt/Bahr, je bila v bistvu njuno delo. Morala pa sta voditi politično ambivalentno strategijo. Razvijala sta sicer novi miselni vzorec – „Ostpolitik“, detant -, in na nižjih ravneh začela tudi s prvimi pomembnimi koraki, kot je bila sklenitev t.i. Berlinskega sporazuma o mejnih propustnicah iz leta 1964/ Berliner Passierscheinabkommen 1964, vendar svoje „Ostpolitik“ še nista mogla uresničevati tako, kot sta to želela. Upoštevati sta morala Brandtovo politično kariero - najprej je moral priti do kanclerskega mesta – na drugi strani pa CDU v časih velike koalicije s SPD (1966-1969) ni bila pripravljena stopiti na vzhodno politično pot tako, kot sta to želela Brandt in Bahr. Zato se je politika nepriznavanja „cone“ končala šele 1969, potem ko je SPD – Willy Brandt z FDP pod Helmutom Scheelom in Hansom-Dietrichom Genscherjem sestavil novo vlado. Toda tudi potem, ko se je socialliberalna vlada pripravljala uresničiti koncept „Spremembe s približevanjem“, je prihajalo do polemik in zelo močnega odpora. Povezava CDU/CSU in društva pregnancev (Volksdeutscherji) je tvorila silno opozicijo.⁵

Toda kljub temu se je „Bahrovo vzhodnopolitično mišljenje“ uveljavilo. „Ostpolitik“ koalicije SPD/FDP je ustvarila novo zaupanje v obojestranskem sodelovanju in prebilo desetletja dolgo

⁴ <http://www.kanzlerbungalow.de/lemo/html/biografien/BahrEgon/index.htm>, str. 7

⁵ Ibid. str. 8

dogmatsko letargijo zahodnonemške „Ostpolitik“, so menili analitiki Barhovega govora v Tutzingu.⁶ Prav tako so bili prepričani, da sta od začetka nove „Ostpolitik“ popuščanje napetosti in kooperacija določala tako delovanje, ki je pripeljalo do Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi v Helsinkih⁷. Tega uspeha zagotovo ne bi zabeležili če bi z nadaljevanli s politiko hladne vojne. Na ta način je Egon Bahr s svojim govorom prinesel v politično razpravo novo mišljenje, ga tekom šestdesetih let dodeloval in brusil, dokler ga po letu 1969, kljub velikem odporu, ni bilo mogoče uresničiti. Na ta način, so prepričani nemški poznavalci, je Bahr veliko prispeval k politiki popuščanja napetosti tistega časa, ki je zagotovo prispevala k večinoma mirnem preobratu v Sovjetski zvezi in državah Varšavskega pakta. Menijo, da je to zgodovinski dosežek Egona Bahra, za kar mu je treba dati vse priznanje.⁸

Z veliki napori pa je „vzhodno politiko“ uresničeval zahodno nemški zunanji minister in zvezni kancler Willy Brandt. Pravzaprav bi morali to politiko poimenovati “Neue Ostpolitik/Nova vzhodna politika”, da bi jo lahko razlikovali od “Ostpolitik” krščansko demokratičnih vlad/kanclerjev (do leta 1969), zlasti politike Konrada Adenauerja do komunističnih držav, še posebej do Nemške demokratične republike. Ta politika je namreč slonela na ignoriranju obstoja NDR in izolaciji komunističnega režima v Vzhodni Nemčiji. “Neue Ostpolitik” socialdemokrata Williya Brandta pa si je, kar zadeva NDR, zadala za cilj doseči več svobode za vzhodne Nemce, s določeno stopnjo sodelovanja med državama. Krščansko demokratična “Ostpolitik” je prisegala na tako imenovano Hallsteinovo doktrino. Ko pa je ZRN na začetku šestdesetih let navezala diplomatske odnose z Izraelom in so arabske države na to gesto Zahodne Nemčije reagirale tako, da so priznale NDR in z njo navezale diplomatske stike, se je hitro pokazalo, da Hallsteinova doktrina ne bo veljala večno. Nova “Ostpolitik” Willyja

⁶ Ibid.

⁷ Leta 1972 se je pričel proces Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi (KVSE), ki je 1. avgusta 1974 privedel do sprejema Helsinške sklepne listine pomembnega mednarodnega dokumenta, ki je začrtal mednarodno politiko v obdobju, ko se je zlasti Evropa trgala iz spon hladne vojne. Neposredni produkt helsinške listine, ki jo je v Helsinkih podpisalo 35 predsednikov držav in vlad, je tudi Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), v kateri je ta čas 55 sodelujočih držav. Slovenija v OVSE sodeluje od marca 1992, in ji je v leta 2005 tudi predsedovala. Več glej: Delo, Ljubljana 1.8. 2005 str.8 in http://sl.wikipedia.org/wiki/Organizacija_za_varnost_in_sodelovanje_v_Evropi

⁸ Gre za delo nemških študentov politologije, ki ga je povzel: Christian Wilhelm: Die Tutzinger Rede von Egon Bahr und ihre politischen Konsequenzen. V: <http://www.kanzlerbungalow.de/lemo/html/biografien/BahrEgon/index.htm>,

Brandt je utemeljena na prepričanju, da Hallsteinova doktrina ni pomagala uničiti komunistične režime vzhodni Evropi in ni prispevala k izboljšanju položaja Nemcev v Vzhodni Nemčiji. Brandt je bil nasprotno prepričan, da bi sodelovanje s komunistično NDR okrepilo nemško - nemška srečanja in trgovino, ter da bi taka politika v daljšem obdobju spodkopala, komunistično vlado v NDR. Kljub temu je vedno znova poudarjal, da njegova "Nova vzhodna politika" ne pomeni zanemarjanje tesnih vezi ZRN z zahodno Evropo in ZDA. Dejstvo je, da so vlado ZRN politiki ZDA, kot na primer Henry Kissinger vzbodbujali naj bo do NDR bolj fleksibilna. Tudi druge zahodnoevropske države so stopile v obdobje bolj pogumne, proti vzhodu usmerjene politike.⁹

Brandtova spomenica o odnosih z vzhodnoevropskimi državami in narodi iz leta 1964

Načrte in predloge za tako novo vzhodno politiko pa je Willy Brandt izdelal že leta 1964, ko je bil še berlinski župan in ravnokar izvoljeni novi predsednik SPD¹⁰. Avgusta tega leta je na bonjsko vlado zveznega kanclerja Ludwiga Erharda oz. na zunanje ministrstvo pod vodstvom Gerharda Schröderja, naslovil tako imenovani "Brandt-Memorandum über die Beziehungen zu osteuropäischen Staaten und Völkern/Brandtova spomenica o odnosih z vzhodnoevropskimi državami in narodi"¹¹. Temeljno izhodišče spomenice Willyja Brandta je bila njegova ugotovitev, da v zahodni politični misli vedno bolj prodira prepričanje, da vzhodnoevropski komunističnih držav ni več mogoče imeti le za satelite Sovjetske zveze. Posledicam sovjetsko kitajskega spora, pa ne samo njim, ki se kažejo v diferencijaciji na ekonomskem in ideološkem področju, posvečajo na zahodu vedno večjo pozornost. Zatrjeval je, da so vprašanja komunikacije z vzhodnoevropskimi državami in narodi, praktične kooperacije in smotrnega obnašanja, začela dobivati večjo vlogo. Da gre za pravi trenutek za spremembo politike do vzhodnih držav je povezal tudi z dejstvom, da se zahodna Evropa vse bolj integrira, ta proces pa ima po njegovem mnenju veliko "privlačno silo" za te države. Zato je predlagal kolikor mogoče koordinirano pospeševanje odnosov z vzhodno evropskimi državami, ob popolnem spoštovanju njihovih ideoloških in vojaških povezav.¹²

V teh odnosih je Jugoslavija, zaradi svojega mednarodnega statusa - nekje vmes med obema blokoma – imela v zahodnonemški zunanji politiki vedno posebno mesto in so jo vedno

⁹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Ostpolitik>; <http://www.dhm.de/lemo/html/biografien/BahrEgon/>

¹⁰ Izvoljen je bil 16.2. 1964 kot naslednik Ericha Ollenhauersa; Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland, Koeln 1995, str.47.

¹¹ PAAA, Bestand 42 Beziehungen BRD-Oststaaten, Allg., Lf. Nr. 984, 1965-1968.

¹² Ibid, str. 2 Spomenice.

jemali kot „Sonderfall/Poseben primer“. Seveda mi ta priložnost ne daje možnosti, da bi se na široko razgovoril o širini in globini zahodnonemško-jugoslovanskih odnosov, ves čas po drugi svetovni, pa tudi v času kanclerstva Williya Brandta ne. Omenim naj le, da so v teh odnosih prednjačile teme gospodarskega sodelovanja, v žarišču sta bili predvsem gospodarsko politično vprašanje tako imenovane „Wiedergutmachung“- odškodnine za žrtve nacizma med drugo svetovno vojno¹³ ter vprašnji dejavnosti jugoslovanske emigracije ter tako imenovanih „gastarbejterjev“. Kot prioriteto nalogo in prvi korak k izboljšanju jugoslovansko zahodnonemških odnosov, pa si je Willy Brandt, skladno z njegovo „Ostpolitik“ in dojemanjem pomena Jugoslavije tako v vzhodnem, kot v zahodnem svetu, zadal ponovno navezati diplomatske odnose med obema državama. To je bila seveda tudi vroča želja SFRJ. Naj v drugem delu svojega predavanja kratko skiciram dogajanja ob ponovni navezavi diplomatskih odnosov med državama, iz česar je zrcali slika odnosov med njima.

Na poti do pogajanj o ponovni vzpostavitvi diplomatskih odnosov

Od prekinitve diplomatskih odnosov med ZRN in Jugoslavijo, kot posledice implementacije tako imenovane »Hallsteinove doktrine«, 19. oktobra 1957, sta interese obeh držav zastopali izbrani tuji diplomatski predstavništvi. V Bonnu je veleposlaništvo kraljevine Švedske zastopalo jugoslovanske interese, v Beogradu pa nemške interese veleposlaništvo republike Francije. V okvirih obeh so delovale skupine diplomatov, imenovane »Zastopstvo države zaščitnice/ Schutzmachtvertretung«. Odnosi med ZRN in Jugoslavijo so bili na diplomatsko-politični ravni sicer hladni in uradnih stikov domala ni bilo, zato pa je sodelovanje na gospodarskem področju in v vsakdanjem življenju teklo dalje. Zahodnonemška politika v začetku šestdesetih let nikakor ni odstopala od svoje politike naravnane proti razširjanju priznanja in vpliva NDR v svetu.

Kljub temu je sredi šestdesetih let mogoče ugotoviti, da so se na obeh straneh začela previdna politična tipanja v smeri izboljšanja odnosov in ponovne navezave diplomatskih stikov. V začetku septembra 1964, tik pred obiskom Walterja Ulbrichta v Jugoslaviji (19.in 20. 9. 1964) je na »tajno misijo« v Beograd pripotoval nemški državni sekretar Rolf Lahr in se 4. septembra popoldne v hotelu Metropol za dve uri in pol srečal z jugoslovanskim državnim sekretarjem Markom Nikezićem. O tem srečanju je zunanjemu ministrstvu napisal opširno

¹³ Več o tem glej: Zoran Janjetović, Od Auschwitza do Brijuna, Pitanje odštete žrtvama nacizma u jugoslovensko – zapadnonjemačkim odnosima, Zagreb 2007.

poročilo. V njem je Lahr Nikezića, najprej ocenil kot sogovornika. Namenil mu je visoko oceno: »...Nikezić je sogovornik povsem zahodnega habitusa, inteligenten, odprt, brez kompleksov in tabujev, dobro posluša in nikoli v zadregi z argumenti...«¹⁴ V nadaljevanju pa poročal o vsebini pogovora. Pogovor na srečanju se je v prvi vrsti vrtel okoli gospodarskih vprašanj. Nikezić je zlasti vztrajal na vprašanjih povezanih z odškodnino žrtvam nacizma (Wiedergutmachung) tako, da neposredno o obnovitvi diplomatskih odnosov ni bilo govora.¹⁵ Toda kljub temu je bilo vsaj na jugoslovanski strani čutiti željo po približevanju. Nikezić je namreč sogovorniku zagotavljal, da Beograd ne bo ustregel Ulbrichtu, če bi ta predlagal povišanje ranga diplomatskih predstavništva iz poslaništva v veleposlaništvo; nemškega vprašanja naj bi tudi ne načenjali na konferenci neuvrščenih v Kairu oktobra 1964; cilj jugoslovanske zunanje politike pa naj bi bil popuščanje napetosti v svetu tudi s pozitivno politiko do obeh nemških držav.¹⁶ Vse te izjave, so v Bonnu sicer radi slišali, kljub temu pa so bili to zadnji politični pogovori na tej ravni in o teh zadevah do leta 1967.¹⁷

Približevanje obeh držav je teklo počasi, skrito pred očmi javnosti in previdno, toda neprekinjeno. Javnost pa je o tem izvedela šele januarja 1967 potem, ko je 1. 12. 1966 novi zunanji minister v vladi Kurta Georga Kiesingerja (CDU/CSU), postal Willy Brandt (SPD). Takrat so v ZRN tudi javno in uradno spregovorili o možnosti ponovne navezane diplomatskih odnosov z Jugoslavijo. Zvezni kancler Kiesinger je namreč o tem spregovoril na tiskovni konferenci o nemški zunanji politiki za tuje novinarje 20. januarja 1967 v Bad Godesbergu. Na vprašanje novinarja ali je zvezna vlada res pripravljena navezati diplomatske stike z Jugoslavijo, kljub temu, da je ta priznala »NDR« in ali je res prišlo, kot se je govorilo, do zadevnih pogovorov z njo, je odgovoril sicer v diplomatskem jeziku, vendar je bilo iz odgovora povsem jasno, da ima ZRN tak namen: »...Če bodo dovoljevale okoliščine, da. Dejstvo, da so te države priznale vzhodni Berlin (torej nič več »Pankow« ali »SZB« op.p.) nas postavlja pred poseben problem. Rešiti ga moramo poskusiti na pragmatičen način ob vzajemnem spoštovanju pravnih stališč. Pod temi pogoji in danostmi smo seveda pripravljene tudi z Jugoslavijo normalizirati odnose, saj nas z njo povezujejo zelo mnoge praktične povezave...«¹⁸

¹⁴ Akten 1967... Dokument 243, Aufzeichnung des Staatssekretäers Lahr, 8. 9. 1964, str. 1001-1003.

¹⁵ Ibid., in Zoran Janjetović, Od Auschwitza do Brijuna, Pitanje odštete žrtvama nacizma u jugoslovensko-zapadnonjemačkim odnosima, Zagreb 2007, str. 56 (Dalje: Janjetović...)

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Akten 1967...Dokument 15, Gespraechе des Bundesministers Brandt mit dem frazoesischen Aussenminister Couve de Murville in Paris, 13.1. 67. str. 85-86

¹⁸ Aussenpolitik der BRD, Dokumente von 1949 bis 1994, Köln 1995, Verlag Wissenschaft und Politik, Dokument št. 79, str. 304.

Niso pa bili vsi politiki in visoki uradniki v bonškem zunanjem ministrstvu zagovorniki ideje po ponovni navezavi diplomatskih odnosov z Jugoslavijo. Toda odločitev je bila v rokah zunanjega ministra Willyja Brandta. Dne 6. marca 1967 je na osnovi mnogih pridobljenih mnenj, očitno pa tudi po pogovorih s kanclerjem osebno, Georgu Kiesingerju poslal svoje mnenje in predlog o »primeru Jugoslavija«. V njem je povzel vsa stališča, pridržke, argumente za in proti ter strahove, ki so jih navajali njegovi sogovorniki. Od tistih, da je obnova diplomatskih stikov v skladu z vladno izjavo Kiesingerjeve vlade in v interesu nemške politike do Evrope in politike popuščanja ter da je Jugoslavija pripravljena ponovno navezati diplomatske stike brez vnaprejšnjih pogojev, preko tistih, da bo imela nameravana obnova finančne posledice za ZRN, do tistih, da je treba z diplomatsko ofenzivo/pojasnjevanjem prepričati svet, da se ZRN ni odpovedala Hallsteinovi doktrini in »Alleinvertretungsanspruch«. Morda sodi med najpomembnejše Brandtove argumente na izražene strahove o valu prizanj NDR, ki da ga je pričakovati, če bi ZRN ponovno navezala diplomatske odnose z Jugoslavije, njegova opazka : »...Izkušnje z Romunijo že imamo. Ni prišlo do nikakršne povodnji...«¹⁹ Njegov predlog kanclerju je bil zato pričakovano diplomatsko izmuzljiv a za poznavalce vedarle zelo jasen v smeri trdne odločenosti, da se diplomatski odnosi z Jugoslavijo ponovno vzpostavijo. Zapisal je namreč tudi take stavke: »...Ponovna vzpostavitvev – če je le mogoče v teku tega leta – pride v poštev le...« in nadaljeval »...Potem se bo - v smislu vladne izjave in dopolnil zveznega kanclerja – treba odločiti, ali je »glede na okoliščine« mogoče vzpostaviti diplomatske odnose.«²⁰ Že na začetku pisma, pa je Brandt kanclerju nakazal, da bo proces za obnovo diplomatskih stikov z Jugoslavijo nadaljeval, kot stoji zapisano v pismu, če ne bo od njega dobil nasprotnega mnenja.²¹

Tudi jugoslovanska stran je spomladi leta 1967 še vedno kazala veliko zanimanje za obnovo diplomatskih odnosov, obenem pa bila že kar nestrpna. Sredi aprila sta se na gospodarski konferenci v Ženevi sestala nemški državni sekretar Schütz in jugoslovanski pomočnik zunanjega ministra, odgovoren za mednarodna evropska vprašanja Dimče Belovski. Seveda sta v pogovorih največ prostora namenila prav obnovi diplomatskih odnosov. Nemški sogovornik je skladno z izjavami njegovega premierja in zunanjega ministra pa tudi skladno s pogovori, ki jih je marca 1967 v Beogradu, sicer o gospodarskih vprašanjih, vodil visoki uradnik nemškega zunanjega ministrstva Kastl, sledil želji Belovskega po pojasnjevanju

¹⁹ Ibid., Dokument 88, Bundesminister Brandt an Bundeskanzler Kiesinger, str. 414.

²⁰ Ibid., str. 415.

²¹ Ibid., str. 413.

trenutnega stanja glede tega vprašanja. V pogovorih z njim je opazil kot pravkar zapisano – velik interes Jugoslavije po obnovitvi diplomatskih odnosov in obenem veliko nestrpnost. Pri tem Belovski ni bil kdo ve kako diplomatski. Omenil je sicer, da ima jugoslovanska vlada simpatije do nove zahodnonemške vlade, da pa se lahko te simpatije kaj kmalu sprevžejo v svoje nasprotje. Posebej je poudaril, da so zelo moteče izjave članov vlade, ki v javnosti zatrjujejo, da je sedanje stanje odnosov na zadovoljivi ravni in da med vladama obstojajo stalni stiki. To je bilo v Beogradu razumljeno, kot da so taki stiki kot so povsem dovolj in da nemška stran izgublja pripravljenost za obnovo diplomatskih stikov. Zato je Belovski ponovno poudaril, da so strahovi Bonna, da bo Jugoslavija po navezavi diplomatskih stikov nagovarjala in vzpodbujala države tretjega sveta, da naj priznajo NDR, nepotrebni. Skratka jugoslovanski interes je bil, da odstrani vsaj največje strahove ZRN t.j. tiste povezane z načeli Hallsteinove doktrine in »Alleinvertretungsanspruch«. Ni razloga, da ne bi bil Schütz s pogovorom in z zagotovili Belovskega vsaj deloma zadovoljen.²²

Prav »odmor« pri realizaciji »Ostpolitik«, ki so ga s svojim odlogom navezave diplomatskih stikov povzročile Madžarska, Bolgarija in Češkoslovaška pa je prišel ZRN prav, da so se lahko v miru pripravljali na obnovo diplomatskih odnosov z Jugoslavijo. V prvi vrsti tako, da so poskušali sprostiti politično klimo v odnosih med državama. K temu so močno prispevali že gospodarski pogovori predstavnika nemškega zunanjega ministrstva Kastla marca v Beogradu. Na pogovorih, tako je poročal Kastl v Bonn je bilo namreč ustvarjeno ozračje zaupanja v iskrenost nove nemške »Ostpolitik«.

Odločenost zahodnonemške vlade, da obnovi diplomatske odnose z Jugoslavijo je bila torej v pozni jeseni 1967, kljub orisanim razburkanim medsebojnim odnosom, že tako dokončna, da je minister Brandt o tem 13. oktobra 1967 spregovoril tudi pred nemškim parlamentom: » ... Želja zvezne vlade je odnose ravno s to državo spet popolnoma normalizirati. Upamo, da bo s tem povezane pravne in politične težave mogoče preseči...Dejanski odnosi so se zadovoljujoče razvili. Načrtujemo začetek pogajanj o sklenitvi dolgoročnega trgovinskega sporazuma, o gostujočih delavcih in o kulturnih vprašanjih.« O tem je informiral tudi francoskega zunanjega ministra Couve de Mourvillu, ko je bil oktobra na obisku v Parizu.²³

Bonn kljub temu ni hotel prav nič hiteti in še manj česar koli prepustiti slučaju. V realizacijo svojega namena obnoviti diplomatske odnose z Jugoslavijo je zato vključil tudi nediplomate. V Beograd je Bonn že 6. in 7. oktobra 1967 poslal glavnega urednika nemškega radia

²² Ibid, Dokument 127, str. 586/587.

²³ Ibid., Dokument 355, Gespräch des Bundesministers Brandt mit dem französischen Aussenminister Couve de Murville in Paris, 17.10. 1967, str. 1396.

(Deutschlandfunk) Franza Barsiga, ki se je tam, na to temo, med drugim pogovarjal z generalnim direktorjem »Borbe« in članom CK ZKJ Markovićem in z vodjem uprave na jugoslovanskem zunanjem ministrstvu Lučićem. Njegove »sondaže«, kot so pogovore poimenovali, niso pravzaprav prinesli nobenih bistvenih novosti ne v nemški in ne v jugoslovanski strategiji in taktiki pri uresničevanju namere obnoviti diplomatske odnose.

»Ministerialdirektor« Ruete je namreč 5. decembra 1967, na osnovi informacij, ki jih je dobil od Barsiga²⁴ in njegovih pogovorov z Markovićem, za ministra Brandta pripravil pismo, ki ga je ta poslal zveznemu kanclerju Kiesingerju. V njem je povzel glavne točke Barsigovega poročila ministru. Že iz spremenega dopisa Rueteja ministru Brandtu je bilo jasno, da se je Bonn dokončno odločil obnoviti diplomatske odnose z Jugoslavijo. V njem je namreč ta nemški visok uradnik zapisal/predlagal, da ZRN želi Jugoslovanom predlagati Bonn, kot mesto pogajanj o obnovi diplomatskih stikov. Pripravljeni pa so bili sprejeti tudi kakšno nevtralen kraj, le Beograda ne. Ruete je menil, da bi lahko za pogajalskega partnerja veljal vodja jugoslovanskega predstavništva pri sili zaščitnici jugoslovanskih interesov v ZRN (Švedska op.p.) poslanik Lučić. Zdel se mu je primeren zlasti zato, ker je bil do pred kratkim vodja uprave za zahodno Evropo na jugoslovanskem zunanjem ministrstvu. Ponovno je podčrtal, da mora jugoslovanska izjava ob obnovi diplomatskih odnosov ščititi nemške interese.²⁵

Brandt je bil z »nediplomatskimi« pogovori med Barsigom in Markovićem do te mere zadovoljen, da je kanclerju v pismu iz začetka decembra 1967 predlagal začetek pogajanj o obnovi diplomatskih odnosov z Jugoslavijo: » Rezultat teh sondažnih (Barsigovih op.p.) pogovorov so dobra osnova za zaupna diplomatska pogajanja. Predlagam, da s temi pogajaji začnemo še pred Božičem.«²⁶ Svoj predlog pa je utemeljil v treh točkah, ki so se vse dotikale zunanjepolitičnih učinkov/posledic takega nemškega koraka. Najprej je kanclerja spomnil, da je že sam na svoji poti po Aziji spoznal, da bi obnova diplomatskih odnosov z Jugoslavijo imela znosne posledice za Nemčijo. Nadaljeval je z ugotovitvijo, da naj bi tudi pred nekaj dnevi²⁷ opravljene pogovori z vodilnimi predstavniki nemških diplomatskih zastopstev v

²⁴ Barsig se je z Markovićem v Beogradu pogovarjal ponovno v času od 25. – 28. novembra 1967.

²⁵ Ibid., Dokument 416, Bundesminister Brandt an Bundeskanzler Kiesinger, 5. 12. 1967, str. 1594, op. 1.

²⁶ Ibid., str. 1595

²⁷ V dneh med 4. in 5. 12. 1967 je bilo v Bonnu delovno srečanje vodilnih nemških diplomatov v vzhodnoevropskih prestolnicah. Rezultat tega srečanja je bil dokument, ki so ga imenovali »17 tez k Ostpolitik«. V tem dokumentu je bilo med drugim zapisano: »Jugoslavija je pripravljena obnoviti diplomatske odnose brez vnaprejšnjih pogojev. Upa se, da gre pri tem za ureditev odprtih vprašanj, še posebej zahtev po odškodnini. Tudi mi želimo čim prej obnoviti diplomatske odnose z Jugoslavijo. Na ta način bi Jugoslavijo v celoti pritegnili v našo politiko popuščenja napetosti v Evropi. Kaže, da bi bila nevarnost negativne reakcije s strani tretjega sveta, sprejemljiva«, Ibid., str. 1596, op. 8.

vzhodnoevropskih in najpomembnejših zahodnih prestolnicah, tak vtis potrdili. In končno, tri velesile so po zagotovitvi Brandta obnovo diplomatskih odnosov z Jugoslavije pozdravile, kot konstruktivni korak k popuščanju napetosti in k »Osteuropapolitik«.²⁸ Posebej važno pa se mu je zdelo Kiesingerja posvariti, da bi vsako zavlačenanje obnove diplomatskih odnosov z Jugoslavijo, ponudilo »Vzhodnemu Berlinu« ne samo propagandistične, temveč tudi stvarno možnost, da moteče/preprečujoče deluje. To naj bi NDR v Beogradu in Moskvi že poskusila. Ohraniti pa je treba tudi notranjepolitično verodostojnost, je menil Brandt, saj bi težko zagovarjali neuresničitev nekega dejanja, ki je v celoti pripravljeno.²⁹

Zato je Brandt v pismu predsedniku vlade predlagal konkreten postopek za začetek pogajanj o obnovi diplomatskih odnosov z Jugoslavijo:

»Mislim, da je prav, da zadevo najprej obravnavamo v delovnem krogu a jo istočasno uvrstimo tudi na dnevni red seje vlade 13. 12. O tem bi sam pripravil predlog. Če bi se vlada na načelni ravni, kot upam, odločila za začetek pogajanj o navezavi diplomatskih odnosov, bi bilo smiselno, da bi o tem v istem tednu informiral zunanjepolitični odbor parlamenta.«³⁰

Brandt je imel čimprejšnjo obnovo diplomatskih odnosov z Jugoslavijo za tako važno zadevo, da ji je dal prednost pred svojo prisotnostjo na srečanju NATO v Bruslju. Kanclerju je sporočil, da je pripravljen »zaradi pomembnosti zadeve« prej zapustiti sejo NATO in priti v Bonn na sejo vlade.³¹ Tako se je tudi zgodilo.

Konec leta 1967 so torej diplomatska tipanja, prerivanja, obtoževanja in tehtanja že prinesla jasne odločitve. Zvezna vlada je namreč v sredo 13. 12. 1967 sprejela sklep, da pooblasti zunanjega ministra Willyja Brandta, da začne pogajanja o ponovni navezavi diplomatskih odnosov z Jugoslavijo. Vendar s pomembnim in izključujočim zadržkom, da ne bodo priznali jugoslovanskih zahtev iz naslova povračila za storjene zločine v drugi svetovni vojni (Wiedergutmachung) in da je pri pogajanjih to treba jugoslovanski strani jasno poudariti.³²

Na drugi strani pa je bomska diplomacija pričakovala tudi vzhodnonemško diplomatsko-politično ofenzivo. Državni sekretar v nemškem zunanjem ministrstvu Lahr je na to opozoril nemške diplomate po svetu z okrožnico 22. 1. 1968. Poleg posredovanja informacije o začetku pogajanj jih je v okrožnici posebej opozoril, da naj pričakujejo povečan, pritisk »vzhodnega Berlina«, da bi zahodnonemško »inicijativo Jugoslavija« izrabil v korist svoje

²⁸ Ibid., str. 1596.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., str. 1597

³¹ Ibid.

³² Akten...1968, Dokument 27, Aufzeichnung des Legationsrats Gehl, Stand der Verhandlungen über eine Wiederaufnahme der diplomatischen Beziehungen mit Jugoslawien, 24.1.1968, str. 81, opomba 2.

teorije o delitvi Nemčije. Da bi njihovo dejavnost omejili, je diplomatom naložil, da naj vlade držav, v katerih gostujejo informirajo o razlogih, ki so ZRN pripeljali do te iniciative.³³

Pariška pogajanja

Pogajanja o obnovi diplomatskih odnosov med ZRN in SFRJ so se začela 23. januarja 1968 v Parizu. Z nemške strani je pogajanja vodil ministerialni direktor, sredi šestdesetih let tudi generalni konzul v Zagrebu, dr. Hans Ruete³⁴, jugoslovanska stran pa je za glavnega pogajalca imenovala načelnika uprave Državnega sekretariata za zunanje zadeve dr. Zvonka Perišića. Pogajanja v Parizu so trajala od 23. do 29. januarja 1968.

Pogoja, da ne bodo priznali jugoslovanskih zahtev iz naslova povračila za storjene zločine v drugi svetovni vojni (Wiedergutmachung), sta se, vsaj na začetku pogajanj, obe strani držali. Pogajanja so bila sicer razmeroma kratka a zelo burna, prikinjana, včasih prijateljska, včasih hladna. Ves čas pa je bila rdeča nit obeh strani, da je cilj nujno potrebno doseči. Taka so bila tudi navodila pogajalcem tako iz Bonna kot iz Beograda. Razprava se je, pravzaprav ves čas pogajanj, vrtela le okoli vsebine izjave, ki naj bi jo obe strani objavili ob priliki ponovne vzpostavitve diplomatskih odnosov. Tu pa sta si bili obe strani, na začetku, kar nekaj vsaka k sebi. Nemška stran je zastopala stališča, da mora imeti izjava dva dela. Prvi del naj bi bila skupna izjava, v drugem delu pa naj bi obe državi objavili še vsaka svojo izjavo. Nemška stran je predvidevala, da bo njena izjava zlasti poudarjala, da ponovna navezana diplomatskih odnosov z Jugoslavijo ne bo na noben način oteževala procesa popuščanja napetosti v Evropi. Od jugoslovanske strani pa so nemški pogajalci pričakovali, da bo v izjavah pristala na zapis pravice nemškega naroda, da stremi k enotnosti in da se bo nemški problem reševal v okviru pravične mirovne ureditve Evrope.³⁵

Jugoslovanska stran je na pogajanja prišla že z izdelanim predlogom skupne deklaracije, ki naj bi bil kar se da kratek. Ta se je glasila:

³³ PAAA, B 150/1968, Ruderlass des Staatssekretärs Lahr, Nr. 297, Gespräche mit Jugoslawien über die Aufnahme diplomatischer Beziehungen; mögliche Aktivitäten der DDR, 22. 1. 1968, str. 1.

³⁴ Naslov »Ministerialdirektor« so imeli vodje oddelkov, kar pomeni tretjo funkcionarsko raven v bonškem zunanjem ministrstvu, za zveznim ministrom in državnimi sekretarji. Jugoslovanski predstavnik je bil istega diplomatsko političnega ranga – načelnik uprave.

³⁵ Ibid...str.82.

» Vladi SFRJ in ZRN izhajajoč iz želje, pospeševati dvostranske odnose in sprostiti pot k normalizaciji, sta se skupaj odločili, ponovno vzpostaviti redne diplomatske odnose. Državi sta se dogovorili, da odnose na ravni veleposlanikov ponovno vzpostavita od... leta... Državi sta prepričani, da bo ponovna vzpostavitev diplomatskih odnosov ustvarila nujne pogoje, s katerimi bo mogoče rešiti odprta vprašanja na osnovi splošno veljavnih norm in načel, v mednarodnih odnosih. To bi pomenilo tudi najboljšo pot k popolni normalizaciji dvostranskih odnosov. Vladi sta tudi prepričani, da ta skupni korak pomeni pozitiven prispevek k procesom popuščanja napetosti v Evropi in za razvoj medevropskega sodelovanja.«³⁶ Zavzemala se je samo za eno t.j. skupno izjavo, ker bi, kot so zatrjevali jugoslovanski pogajalci, vsaka enostranska nemška izjava prisilila jugoslovansko stran k proti izjavi. Perišić je posebej poudaril, da jugoslovanska vlada pri nemškem vprašanju odklanja uradno potrditev neke doktrine (mišljena je seveda Hallsteinova doktrina o ZRN, kot edini državi, ki lahko zastopa nemški narod in ki predvideva združitev nemškega naroda pod zahodnonemškimi pogoji), ki je nikoli ni priznala kot upravičeno. Perišić je še nemško stran opozarjal, da so njena pogajalska izhodišča šibka, saj bi neuspeh pogajanj o ponovni vzpostavitvi diplomatskih odnosov pomenil korak nazaj pri celotni nemški »Ostpolitik«.³⁷

Na začetku sta obe strani torej ostala vsaka na svojem bregu reke, poenotili sta se samo o tem, da se bodo pogajanja o vsebini izjave nadaljevala in da ponovna vzpostavitev ni vezana na nobeno posebno obliko. Po diplomatskih viharjih, ki so jih sprožila različna stališča, do dokumentov, ki naj bi jih sprejeli ob ponovni navezavi diplomatskih odnosov, je vendarle pogajalcem uspelo poenotiti stališča in 30. januarja 1968 popoldne so bili vsi načrtovani dokumenti parafirani in izmenjani:

- »Skupna zabeležka med delegacijo vlade Socialistične federativne republike Jugoslavije na čelu z načelnikom uprave v Državnem sekretariatu za zunanje zadeve dr. Zvonkom Perišićem in delegacijo vlade Zvezne republike Nemčije na čelu z direktorjem v Ministrstvu za zunanje zadeve dr. Hansom Rueterjem« s priložo »Skupna izjava o obnovi diplomatskih odnosov med Socialistično federativno republiko Jugoslavijo in Zvezno republiko Nemčijo«,
- separati izjavi obeh vlad o tem dogodku
- ter komunique za javnost.

³⁶ Ibid, str 82/83, op. 11.

³⁷ Ibid., str. 83 in op. 12.

Dogovorjeno je bilo, da bosta obe državi objavili Skupno izjavo v sredo 31. 1. 1968 ob 12,00 uri.³⁸ Ob parafiranju pa sta imela ob šefa delegacij tudi priložnost za politične pogovore. Perišić je Rueteja vprašal ali bi zunanji minister Willy Brandt sprejel vabilo za obisk v Jugoslaviji. Ruete pa je Perišiću odgovoril, da bi minister Brandt vabilo dobro sprejel in bi ga lahko poletel tudi uresničil. Načela sta tudi vrsto drugih bilateralnih in internacionalnih vprašanj, ki vsa kažejo na večino glavnih razlogov zakaj je bilo obema stranema toliko do obnovitve diplomatskih odnosov. Ruete je sogovornika zlasti spraševal o jugoslovanskem vplivu na nevtralne/neuvrščene države oz. o tem ali bi bila Jugoslavija pripravljena na te države vplivati v smislu zahodnonemškega stališča do reševanja nemškega vprašanja (t.j. nepriznavanja NDR). Perišić pa mu je odgovarjal, da na zadevno stališče drugih držav Jugoslavija ne more vplivati, obenem pa je zagotavljal, da naj s strani teh držav (posebej od arabskega sveta) ZRN ne pričakuje nobenih presenečenj in težav. Ruete se je nadalje želel informirati o jugoslovanskem stališču do vzhodnoevropskih držav, zlasti do nove vlade (Dubček) na Češkoslovaškem. Perišića pa so zanimala vprašanja, kot so položaj jugoslovanskih »gastarbajterjev« in reševanje problematike Jugoslaviji sovražne politične emigracije. Predlagal je še, da bi se po vzpostavitvi diplomatskih odnosov, podobno kot je bil to primer s francosko vlado, začela posvetovanja na ravni ministerialnih direktorjev, na katerih bi obravnavali tako bilateralna, kot tudi internacionalna vprašanja.³⁹

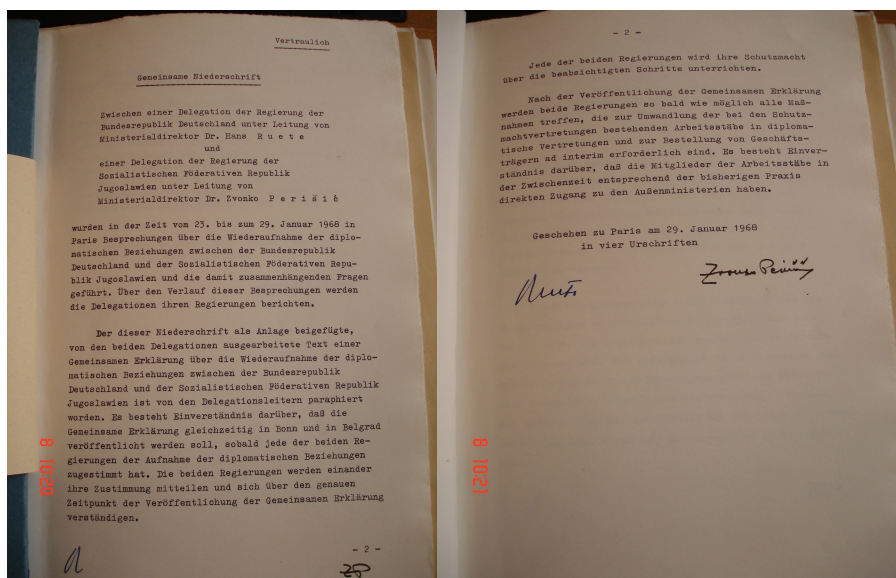
Ko preberemo končne izdelke sedemdnevni trdih in zapletenih pogajanj, ni povsem jasno zakaj so ta bila taka. Besedila so namreč skopa in asketska, dopuščajo kaj malo interpretacij smisla zapisanih besed. Vsi dokumenti so kratki in jasni. Njihova vsebina pa nam govori, da sta obe strani dosegli načrtovano – stopili sta na po nove politike sodelovanja med vzhodom in zahodom. Morda se je tehničar merjenja uspeha na pogajanjih vendarle malo nagnila na jugoslovansko stran, saj iz sprejetih dokumentov ni mogoče jasno razbrati, da je bila oz. da je nemška politika vztrajanja na načelih Hallsteinove doktrine in »Alleinvertretungsanspruch« mednarodno politično gledano uspešna. Že sama ponovna navezava diplomatskih odnosov z državo, s katero je pred desetimi leti odmevno prekinila diplomatske odnose po načelih Hallsteinove doktrine in »Alleinvertretungsanspruch«, zaradi jugoslovanskega priznanje NDR, je pomenila odmik od take politike v smeri nove »Ostpolitik«. Jugoslavije je s ponovno navezavo diplomatskih odnosov dobila nekakšno priznanje o pravilnosti njene politike do nemškega vprašanja oziroma do obstoja dveh nemških držav, pomembnejše od tega pa je bilo

³⁸ PAAA, B 150/1968, MD Ruete, z.Z. Paris, an BM Brandt, Nr. 229, Verhandlungen mit jugoslawischer Delegation über die Wiederaufnahme diplo. Beziehungen, 30. 1.68., str. 1,

³⁹ Ibid., str. 2-3.

dejstvo, si je na ta način na široko odprla vrata za gospodarsko sodelovanje z ZRN in za njeno gospodarsko-finančno pomoč. ZRN pa je ponovna navezava diplomatskih odnosov zagotovo koristila na notranjepolitičnem področju saj si je »Ostpolitik« komaj utirala pot in stara politika do nemškega vprašanja še ni bila »pozabljena« ali povsem zavržena. Skozi to prizmo je vredno ocenjevati tudi nemški milejši oziroma popustljivejši pogajalski pristop posebej, ko je šlo za odnos do nemškega vprašanja. Očitno predvsem zaradi notranjepolitičnih razmer, v katerih je bilo treba uresničiti »Ostpolitik«, je bilo ZRN važnejše od jugoslovanskega priznanja nemških stališč do reševanje nemškega vprašanja, dejstvo, da z ponovno navezavo diplomatskih odnosov z Jugoslavijo, v praksi uresničujejo novo politiko do vzhodnih, komunističnih držav in uveljavljajo politiko miroljubnega sodelovanja. Čeprav je ZRN že leta 1967 ponovno navezala diplomatske stike z Romunijo, je namreč obnova diplomatskih odnosov z Jugoslavijo zaradi mednarodnega pomena in vloge Jugoslavije (voditeljica neuvrščenega gibanja, upornica v od SZ vodenem komunističnem taboru, država modela socializma, ki se je bistveno razlikoval od sovjetskega modela...) ter njene, »Ostpolitik« bližnje, deklarirane politike miroljubne koeksistence in popuščanja napetosti v svetu, imela povsem drugačno, večjo politično težo. Za zahodnonemško politiko je zato Jugoslavija vedno pomenila nekakšen »poseben primer« / »Sonderfall«. Obnova diplomatskih odnosov z Jugoslavijo pa je pravzaprav bila prvi resni korak ZRN k približevanju najpomembnejšim vzhodno evropskim državam, kot sta bili SZ in Poljska.

Najpomembnejši od v Parizu parafiranih dokumentov je bila Skupna zabeležka:

Skupna zabeležka (Vir: PAAA, Berlin)

»Skupna zabeležka

Med delegacijo vlade Socialistične federativne republike Jugoslavije na čelu z načelnikom uprave v Državnem sekretariatu za zunanje zadeve dr. Zvonkom Perišićem in delegacijo vlade Zvezne republike Nemčije na čelu z direktorjem v Ministrstvu za zunanje zadeve dr. Hansom Ruetejem,

so se v času od 23. 1. do 29.1. 1968 v Parizu odvijali pogovori o ponovni vzpostavitvi diplomatskih odnosov med Socialistično Federativno Republiko Jugoslavijo in Zvezno Republiko Nemčijo ter o vprašanjih, ki so s tem povezana. Delegaciji bosta o poteku pogovorov informirali svoji vladi.

Šefa delegacij sta parafirala Skupno izjavo o obnovi diplomatskih odnosov med Socialistično Federativno Republiko Jugoslavijo in Zvezno Republiko Nemčijo, ki sta jo izdelali delegaciji in je priloga te Zabeležke. Delegaciji sta se dogovorili, da se Skupna izjava objavi istočasno v Beogradu in Bonnu, kakor hitro se bosta obe vladi dogovorili za vzpostavitev diplomatskih odnosov. Vladi se bosta o tem vzajemno obvestili in se sporazumeli o času objave Skupne izjave.

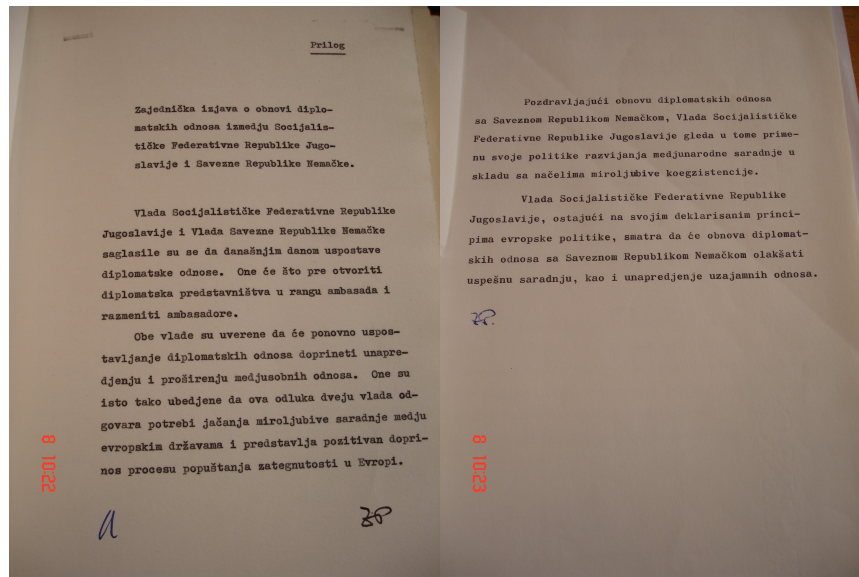
Vsaka vlada bo obvestila svojo silo zaščitnico o korakih, ki jih namerava storiti.

Po objavi Skupne izjave, bosta vladi čim prej sprejeti ukrepe za spremembo v predstavništvih sil zaščitnic obstoječih Uradov in da se imenujejo odpravniki poslom ad

interim. Obe strani soglašata, da bodo člani Uradov lahko medtem v skladu s sedanjo prakso direktno povezani z Ministrstvom za zunanje zadeve.

Pripravljeno v Parizu 29. januarja 1968 v štirih originalih⁴⁰

»Skupni zabeležki« priložena »Skupna izjava« je imela sledečo vsebino:

Skupna izjava (Vir: PAAA, Berlin)

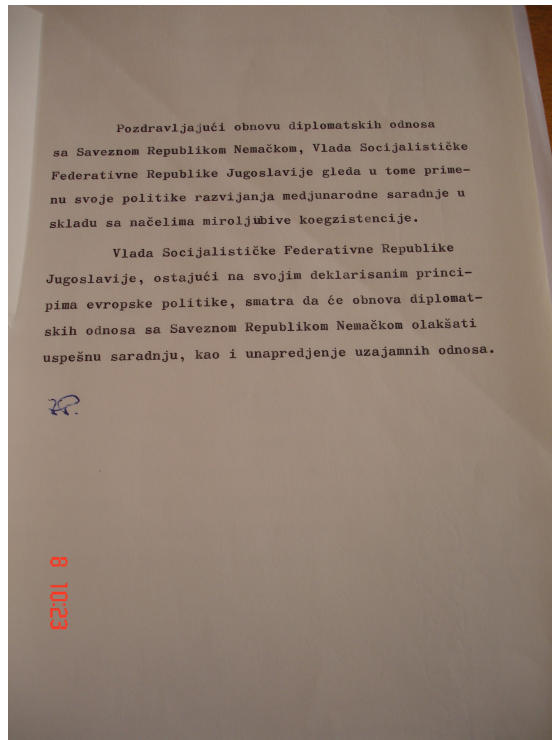
»Skupna izjava o obnovi diplomatskih odnosov med Socialistično federativno republiko Jugoslavijo in Zvezno republiko Nemčijo

Vladi Socialistične Federativne Republike Jugoslavije in Zvezne Republike Nemčije ste se dogovorili, da z današnjim dnem vzpostavita diplomatske odnose. Čim prej bosta odprli diplomatska predstavništva v rangju veleposlaništev in izmenjali veleposlanike. Obe vladi sta prepričani, da bo ponovno vzpostavljanje diplomatskih odnosov prispevalo k napredku in razširitvi medsebojnih odnosov. Prav tako sta prepričani, da odločitev obeh vlad odgovarja krepitvi potrebe po miroljubnem sodelovanju med evropskimi državami in predstavlja pozitiven prispevek procesu popuščanja napetosti v Evropi.«⁴¹

⁴⁰ Politisches Archiv des Auussen Amtes (dalje: PAAA), Bestand (dalje:B) 42, Laufende. Nummer (dalje: Lfd. Nr.), 1004

⁴¹ Ibid.

Izjavi jugoslovanske in nemške vlade, katerih formuliranje je skoraj zaustavilo pogajanja o obnovi diplomatskih odnosov pa se glasita:

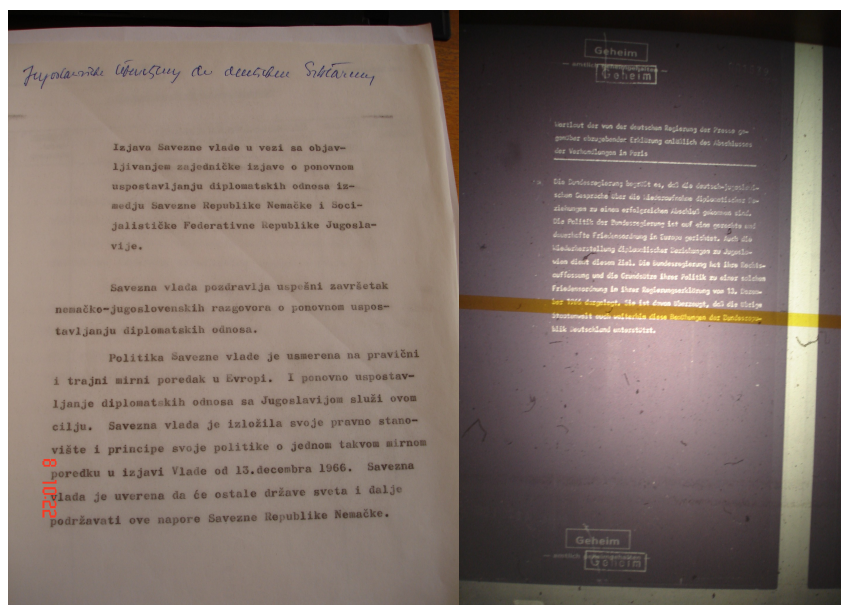
Izjava jugoslovanske vlade (Vir: PAAA, Berlin)

Jugoslovanka izjava:

»Pozdravljajoč obnovo diplomatskih odnosov z Zvezno Republiko Nemčijo, Vlada Socialistične Federativne Republike Jugoslavije, vidi v tem uresničenje svoje politike mednarodnega sodelovanja v skladu z načeli miroljubne koeksistence.

Vlada Socialistične Federativne Republike Jugoslavije, ostajajoč na svojih deklariranih načelih evropske politike, smatra, da bo obnova diplomatskih odnosov s Zvezno Republiko Nemčijo olajšala uspešno sodelovanje in napreden vzajemnih odnosov.«⁴²

⁴² Ibid.

Prevod in original izjave nemške vlade (Vir: PAAA, Berlin)

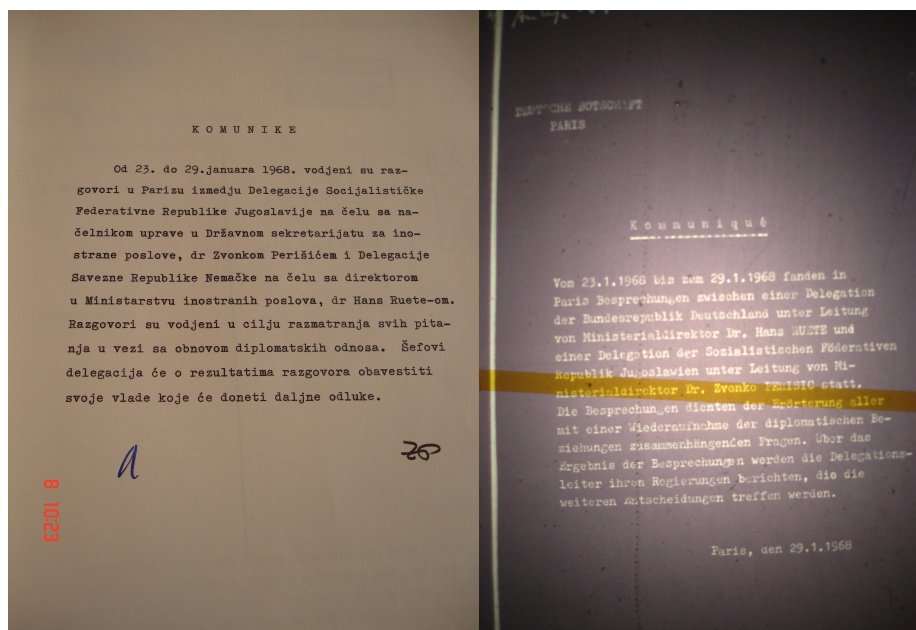
Nemška izjava:

» Zveza vlada pozdravlja uspešen zaključek nemško-jugoslovanskih pogovorov o ponovni vzpostavitvi diplomatskih odnosov.

Politike Zvezne vlade je usmerjena k pravičnem in mirnem redu v Evropi. Tudi ponovna vzpostavitev diplomatskih odnosov z Jugoslavijo služi temu cilju. Zvezna vlada je predstavila svoje pravno stališče in načela svoje politike o takšnem mirnem redu v izjavi vlade z dne 13. decembra 1966. Zvezna vlada je prepričana, da bodo tudi ostale države sveta tudi naprej podpirale te napore Zvezne Republike Nemčije.«⁴³

Komunike je bil le kratka informacija o tem, da so pogovori sploh bili:

⁴³ Ibid.

Komunike o pogajanjih v Parizu (Vir: PAAA, Berlin)

»Od 23. do 29. januarja 1968 so se v Prizu odvijali pogovori med Delegacijo Socialistične Federativne Republoike Jugoslavije na čelu z načelnikom uprave v Državnem sekretariatu za zunanje zadeve, dr. Zvonkom Peričičem in Delegacijo Zvezne Republike Nemčije na čelu z direktorjem v Ministrstvu za zunanje zadeve, dr. Hanstom Rueterjem. Pogovori so se odvijali s ciljem obravnavati vsa vprašanja v zvezi z obnovo diplomatskih odnosov. Šefa delegacij bosta o rezultatih pogovorov obvestila svoji vladi, ki bosta sprejeli nadaljne sklepe.«⁴⁴

S parafiranjem teh dokumentov, je bila ustvarjena osnova za sklep vlad o obnovi diplomatskih odnosov. O sklepu po ponovni vzpostavitvi diplomatskih odnosov je bonska vlada razpravljala naslednji dan po parafiranju omenjenih dokumentov, 30. 1. 1968. Ugotovljeno je bilo, da formulacija skupne izjave odgovarja željam vlade in je zapisana v smislu nemških politike, ki je utemeljena na konceptu popuščanja napetosti v Evropi, kar obvezuje tudi jugoslovansko vlado. Prav tako je bil upoštevan nemški pogoj, da navezana diplomatskih odnosov ne pogojuje upravičenosti zahtev jugoslovanske strani po odškodnini za nacistične zločine (Wiedergutmachungsansprüche) v času druge svetovne vojne, do berlinskega vprašanja pa da ima jugoslovanska vlada tako ali tako za nemško vlado neproblematično, sprejemljivo stališče. Zato naj bi zunanji minister predlagal vladi, da sprejme sklep o

⁴⁴ Ibid.

ponovni vzpostavitvi diplomatskih odnosov z Jugoslavijo. Zunanji minister Willy Brandt je to storil na seji vlade 31. januarja 1968 .⁴⁵

Jugoslovanski Zvezni izvršni svet pa je na seji istega dne sprejel enak sklep torej, da se diplomatski odnosi med državama obnovijo.⁴⁶ Jugoslovanski namestnik zunanjega ministra Miša Pavićević je istočasno obvestil švedsko veleposlanico, da je Jugoslavija zopet vzpostavila diplomatske odnose z ZRN ter se je v imenu vlade zahvalil švedski vladi za uspešno zastopanje Jugoslavije in za zaščito njenih interesov v Bonnu.⁴⁷

Stvari so bile postavljene na svoje mesto in izmenjava diplomatov se je odvijala razmeroma hitro. Že 7. februarja je v Beograd prišla verbalna nota, s katero je bonško zunanje ministrstvo jugoslovanskemu zunanjemu ministrstvu sporočilo, da glede na to, da sta državi dne 31. 1. 1968 navezali diplomatske, nemška vlada s tem datumom »ad interim« postavlja vodjo predstavništva za zaščito nemških interesov pri francoskem veleposlaništvu, svetnika veleposlaništva Wernerja Loecka za nemškega odpravnika poslov. Istočasno so dosedanje zahodnonemško diplomatsko predstavništvo povzdignili na rang veleposlaništva.⁴⁸ Še pred uradno obnovo diplomatskih odnosov, pa je jugoslovanska vlada z notama dne 28. novembra in 12. decembra 1967, očitno kot znak dobre volje privolila, da se je zagrebški zahodnonemški konzulat 12. 12. 1967 preoblikoval v generalni konzulat. Nekaj dni zatem, 21. 12. 1967 pa so bolj po tiho, v istem mestu odprli tudi generalni konzulat NDR.⁴⁹

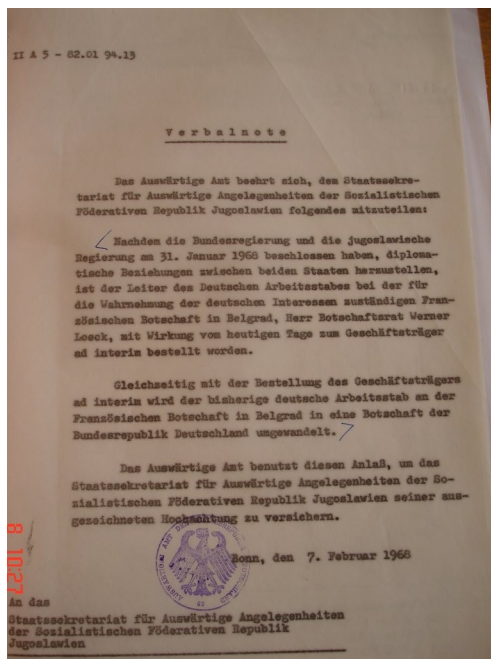
⁴⁵ Akten...1968 (1999), Dokument 31, str. 99, op. 11.

⁴⁶ Delo, Ljubljana, 1. februarja 1968, str. 1

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ PAAA, B 42, Band 1004, Verbalnote, 7.2.1968.

⁴⁹ Bonski diplomati (Loeck) so bili nad odprtjem generalnega konzulata NDR v Zagrebu nekoliko presenečeni, saj so jim jugoslovanski diplomati (Perišić) še 4. 11. 1967 zagotavljali, da o odprtju le tega ne vedo nič, vendar so ugotavljali, da so bile take izjave z jugoslovanske strani dane pred obiskom vzhodnonemškega zunanjega ministra Otta Winzerja v Beogradu. Odprtje generalnega konzulata NDR naj bi bilo po njihovem mnenju prav rezultat tega obiska. Ibid., Vermerk, 19.1.1967

Verbalna nota bonske vlade o postavitvi odpravnika poslov zahodnonemškega veleposlaništva in o dvigu diplomatskega presstavnništva na rang veleposlaništva.(Vir: PAAA)

Verbalno noto je 7. februarja jugoslovanskemu poslaniku in vodji jugoslovanskega predstavništva pri švedskem veleposlaništvu Lučiću izročil nemški pogajalec ministerialni direktor Ruete, ki pa je od jugoslovanskega kolega tudi izvedel, da bo istega dne in istočasno poslanik Loeck v Beogradu noto z enako vsebino prejel tudi nemški poslanik v Beogradu Loeck. Lučić in Ruete sta se še dogovorila, da bosta obe strani o tem istega dne ob 15,30 objavili sledečo izjavo: » Zveza vlada in jugoslovanska vlada sta danes z izmenjavo not povzdignili svoja dosedanja predstavništva v Bonnu in Beogradu na rang veleposlaništev. Dosedanji vodji predstavništev sta postala odpravnika poslov...« Obe vladi sta se tudi zahvalili francoski in švedski vladi, pri katerih veleposlaništvih sta bili dobrih deset let v gosteh.⁵⁰

Nemška stran je z izbiro veleposlanika v Beogradu pohitela. Izbran je bil diplomat Peter Blachstein in ne odpravnik poslov Loeck. Jugoslavanska stran pa je že takoj na začetku dala vedeti, da bo z izbiro veleposlanika nekoliko zakasnila, saj sta tako predsednik Tito, kakor tudi zunanji minister Nikezić 7. februarja 1968 šele prišla iz daljšega potovanja po Aziji in Afriki. O tem je Lučić obvestil Rueteja.⁵¹ Zato pa so Jugoslovani, na presenečenje Nemcev,

⁵⁰ Ibid., Vermerk Ruete, 7.2.1968.

⁵¹ Ibid.

zelo pohiteli z izdajo agrementa za veleposlanika Blachsteina. V namesto običajnih 3 tednih so agrement izdali v pičlih dvanajstih dneh, po poslaniku Lučiću⁵² pa Bonnu tudi sporočili, da pričakujejo skorajšnji prihod nemškega veleposlanika.⁵³

Nemški veleposlanik Peter Blachstein je 6. junija 1968 na Brionih ob navzočnosti nemških diplomatov Loecka, Weisela, Wagnerja in Mattesa ter jugoslovanskih predstavnikov Vladimirja Popovića (generalni sekretar predsednika republike) Jožeta Smoleta (prvi osebni sekretar predsednika) in šefa predsednikovega protokola Milutinovića, predal poverilno pismo predsedniku SFRJ Josipu Brozu Titu. Jugoslovanski zunanji minister Marko Nikezić zaradi drugi protokolarnih obveznosti (obisk britanskega zunanjega ministra Stewarta) ni bil navzoč, je pa na Brione poslal odličnega poznavalca »nemškega vprašanja«, podsekretarja v zunanjem ministrstvu in prvega jugoslovanskega poslanika v NDR, Mitjo Vošnjaka.⁵⁴ V kratkem govoru ob predaji poverilnice je veleposlanik Blachstein posebej poudaril pomen obnove diplomatskih odnosov med državama, kot pomembnega koraka, ki naj prispeva k uresničevanju politike miru in razumevanja. Podčrtal je, da bo navezava diplomatskih odnosov utrdila prepričanje, da se lahko samo s pripravljenostjo vseh držav Evrope, presežejo nasprotja, ki jih je povzročila vojna in povojni čas, ki se kažejo tudi v tragični delitvi Nemčije. Prepričan je bil, da je treba vzpostaviti ozračje zaupanja, sodelovanja in sprave v Evropi ter voditi politiko dobrega sosedstva.⁵⁵

Tito je veleposlanika zadržal na enournem pogovoru, ki ga je le ta označil kot pogovor »v odprtem in prijateljskem ozračju«, šef jugoslovanskega protokola pa je veleposlaniku zagotavljal, da tako dolgega pogovora ob predaji akreditivov, že leta ni doživel.⁵⁶ Pogovor Med veleposlanikom in Titom se je vrtel v prvi vrsti okoli gospodarskih vprašanj, tudi konkretnih gospodarskih projektov, kot je bil na primer nemško sodelovanje pri gradnji plinovoda in naftovoda v Jugoslaviji. Tito je načel še nekaj bilateralnih tem, kot je bila tista o ureditvi vprašanja jugoslovanskih »gastarbajterjev« s posebno bilateralno pogodbo, pa tudi multiralne teme, kot je bilo jugoslovansko povezovanje z EGS, blokovska politika in njeno

⁵² Vodja jugoslovanskih diplomatov pri švedskem veleposlaništvu v Bonnu (Leiter der Abteilung für die Wahrnehmung der jugoslawischen Interessen) poslanik Zvonko Lučić je svojo funkcijo nastopil novembra 1967. Prej je bil vodja uprave za zahodno Evropo v beograjskem zunanjem ministrstvu. Na funkciji vodje diplomatov je ostal do 15. avgusta 1968, ko je v Bonn prišel veleposlanik Rudi Čačinovič. – Po drugi podatkih naj bi Čačinovič prišel v ZRN šele 30. 8. 1968, PAAA, B 42, Band 1005, Vermerk 8.8. 1968.

⁵³ PAAA, B 42, Band 1004, Vermerk Kastl

⁵⁴ Ibid. Fernschreiben Blachstein, 7. 6. 1968, str. 1.

⁵⁵ Ibid., Nastopni govor, 6. 6. 1968.

⁵⁶ Ibid., Fernschreiben Blachstein, 7.6.1968, str. 1/2.

premoščanje ter nekatera notranjepolitična vprašanja, kot so odnosi med pozicijo in opozicijo v ZRN ali majski (1968) protesti jugoslovanskih študentov. Tito se nemškega vprašanja ni dotaknil, je pa izrazil zaskrbljenost nad delovanjem in volilnim uspehom nove nacistične stranke (NPD). Zato pa je o nemškem vprašanju kratko spregovoril veleposlanik Blachstein. Načel ga je, ko sta govorila o blokovski politiki. Toda tudi takrat se ga je veleposlanik dotaknil le diplomatsko načelno, ne da bi se spuščal v podrobnosti. Ponovil je namreč le načela nemške »Ostpolitik« kakor jo je najti v vladni izjavi kanclerja Kiesingerja iz 13. decembra 1966.⁵⁷ Torej politike popuščanja napetosti in sodelovanja v Evropi, opuščanje politike uporabe sile, dodal pa je pomembno novost : »... ob upoštevanju danes obstoječih meja (v Evropi op.p.), ki naj se jih ne dotika, dokler ne bo sklenjena mirovna pogodba... Opozoril sem ga na številne predloge zvezne vlade za izboljšanje odnosov z drugim delom Nemčije in na nezanemarljive trgovinsko politične olajšave, ki smo jih dali NDR...«⁵⁸ Tito je ob koncu pogovora izrazil svoje izrazito zadovoljstvo, nad izjavama nemškega zunanjega ministra in zvezne vlade o vprašanjih meja v Evropi, ki jih je omenil tudi veleposlanik Blechstein. Ni pa reagiral na »pritoževanje« nemškega veleposlanika, ki se je sogovorniku pritoževal, da se ne Sovjetska zveza ne Poljska ne zmenita za napore, ki jih vlaga bonška vlada, da bi izboljšala odnose s tema državama. Nasprotno, je zatrjeval veleposlanik, SZ okrepljeno izvaja kampanjo zoper nemško miroljubno politiko. Tito je pogovor zaključil optimistično, zaželel veleposlaniku uspešno delo, kljub mnogih problemom, ki ga čakajo in izrazil zadovoljstvo nad skorajšnjim srečanjem z zunanjim ministrom Brandtom.⁵⁹ Prvi pomemben stik z jugoslovanskim političnim vrhom je bil za obe stran zagotovo vzpodbuden, čeprav zaradi mnogih nakopičenih problemov, ni bilo pričakovati hitrih in za obe strani povsem zadovoljujočih rezultatov.

Tako kot je jugoslovanska stran že februarja 1968 obvestila Bonn, je odločitev o jugoslovanskem veleposlaniku v ZRN bila sprejeta kasneje kot nemška. Za prvega jugoslovanskega veleposlanika po obnovi diplomatskih odnosov je bil izbran slovenski diplomat Rudolf Čačinovič. V Bonn je prišel avgusta 1968, poverilno pismo nemškemu predsedniku dr. Heinrichu Lübckeu pa je oddal tri mesece za nemškim veleposlanikom v Beogradu, 4. 9. 1968. Ob tem je prišlo do rahlega zapleta, saj je bil nemški predsednik do 21. 9. 1968 uradno na dopustu. Predsednikov protokol, pa se je tudi zato, ker so Jugoslovani tako

⁵⁷ Izjava vlade Kurta Geoga Kiesingerja je bila objavljena kot posebni odtis (Sonderdruck) Bulletina des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung, Nummer 1957/1966.

⁵⁸ PAAA, B 42, Band 1004, Fernschreiben Blachstein, 7.6.1968, str.4.

⁵⁹ Ibid., str, 4/5.

pohiteli z agrementom in s predajo poverilnega pisma veleposlanika Blachsteina predsedniku Titu ter zato, ker so Jugoslovani vztrajali na čimprejšnji predaji poverilnega pisma odločil, da lahko pride do predaje v času od 1. do 5. 9. 1968. Sicer poverilnega pisma ne bi mogel predati predsedniku osebno, temveč njegovem zastopniku predsedniku Zveznega sveta (Bundesrat) Schützu. Nemška stran ni bila za tako možnost. Menili so, da bi na ta način Jugoslavijo po nepotrebnem izpostavljali pritisku Sovjetske zveze in njenih satelitov. Tako se je predsednik Lübcke samo za ta akt vrnil iz dopusta in 4. 9. 1968 sprejel veleposlanika Čačinoviča. Torej je bila tudi v tem primeru Jugoslavije »Sonderfall«.⁶⁰

Predaja poverilnega pisma v Bonnu in pogovor po tem sicer ni trajal tako dolgo kot tisti na Brionih, bil pa je prav tako pristrčen in prijateljski. Čačinovič je svoj govor pripravil v nemškem jeziku, prav tako v nemščini se je odvijal tudi pogovor z nemškim predsednikom. V kratkem govoru ob predaji poverilnice je veleposlanik Čačinovič potem, ko je najprej spregovoril o nujnosti zavezanosti politiki miru, sprave in ne nasilja na svetu, dovolj neposredno načel eno najpomembnejših vprašanj, zaradi katerih je Jugoslavija tako želela ponovno navezati diplomatske stike z ZRN – o vprašanju odškodnine za nacistične zločine med vojno. Dejal je: »... Prav tako želi (jugoslovanska politika op.p.) kmalu tako v materialnem kot tudi v moralnem pogledu, premostiti vse posledice vojnih let na svetu, kakor tudi v vseh bilateralnih odnosih Socialistične Federativne Republike Jugoslavije... Ponovna vzpostavitev diplomatskih odnosov je ustvarila normalne pogoje, ki bodo postopoma omogočili rešitev vseh obstoječih problemov. K temu je veliko prispeval obisk vicekanclerja in zunanjega ministra, njegove ekselence, gospoda Willyja Brandta⁶¹...«⁶² Willy Brandt je bil torej že na začetku obnovljenih diplomatskih odnosov karta, na katero je igrala Jugoslavija. Čačinovič pa je svoj nagovor sklenil z omembno druge pomembne teme, zaradi katere je bila

⁶⁰ PAAA, B 42, Band 1005, Vermerk 8.8.1968

⁶¹ Brandt je bil na obisku v Jugoslaviji že le nekaj dni po predaji poverilnice nemškega veleposlanika med 12. in 15. junijem 1968. Obisk je moral zaradi zapletov okoli Berlina skrajšati za en dan. NDR je namreč za potovanje med Zahodno Nemčijo in Zahodnim Berlinom uvedla potne listine in vizume. Poleg tega so uvedli plačilo taks za prevoz blaga po železnici in po vodnih poteh. Ti ukrepi pa niso veljali za potovanja z letali, zaradi česar se je letalski promet z Zahodnim Berlinom močno povečal. Vse skupaj je tako vznemirilo prebivalce Zahodnega Berlina, da je v Zahodni Berlin nemudoma s posebnim ameriškim vojaškim letalom pripotoval kancler Kiesinger.

Ko je Brandt za razpravo v parlamentu pripravil oceno tega obiska, je v njej izrazil zadovoljstvo nad njim. Takoj na začetku svoje ocene je namreč zapisal: » Obisk je bil uspešen. Dokazal je, da je bila obnova diplomatskih odnosov z Jugoslavijo smiselna in za nas koristna. Neposreden pogovor/stik z državo, ki v evropski politiki igra tako pomembno vlogo kot Jugoslavija, je za nas izredno pomemben...« Ibid., Wertung der Jugoslawien-Reise des Herrn Bundesministers (12. – 15. Juni 1968) str. 1; Delo, 14. junija 1968, Nikezičevi Pogovori s Brandtom in Ukrepi NDR udarec za zahodnoberlinske prebivalce, str. 1 in zadnja stran.

⁶² Ibid., Ansprache des Botschafters der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien, Herrn Rudolf Čačinovič, anlässlich der Übergabe des Beglaubigungsschreibens, 4. 9. 1968.

normalizacija odnosov z ZRN za Jugoslavijo tako pomembna. Prenesel je namreč želje jugoslovanske vlade, da bi se poglobili in razširili tradicionalno dobri gospodarski odnosi med državama, kakor tudi sodelovanje na področju sodobne tehnologije in organizacije gospodarstva. Jugoslovanska vlada se trudi, je povedal Čačinovič, da bi prišlo do vedno širše trgovinske izmenjave in sklenitve vseh zadevnih pogodb. Posebej je poudaril, da si jugoslovanska vlada zato želi uresničenja napovedanega razumevanja vlade ZRN, v zvezi z rešitvijo problemov med Jugoslavijo in EGS. Na koncu se je dotaknil še problematike sodelovanja na področju znanosti in kulture, neposredno pa ni načel teme o gastarbajterjih, temveč se je zadovoljil le z željo, da bi se državljani obeh držav bolje spoznavali med seboj. S prošnjo predsedniku ZRN Lübckeju po podpori za izvajanje take politike in s predajo osebnih čestik Josipa Broza Tita, njemu osebno, vladi ZRN in vsem njenim državljanom, je zaključil svoj nagovor.⁶³

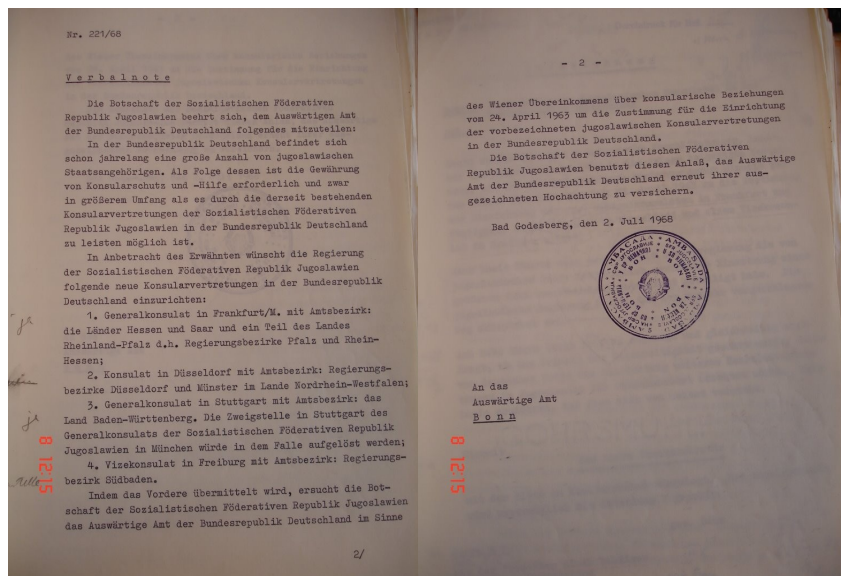
Zahvalni nagovor prednika Lübckeja je bil krajši od veleposlanikovega. Značilno zanj pa je bilo, da niti z besedo ni omenil ne vprašanja odškodnin in ne gospodarskega sodelovanja. Poudaril je le željo po sodelovanju na znanstvenem in tehničnem področju, se zavzel za boljše spoznavanje državljanov obeh držav in le na zelo splošni ravni zagotovil veleposlaniku, da se bo tako on, kot zvezna vlada zavzemala za izboljšanje odnosov med državama. Največji del zahvale je posvetil promoviranju načel nemške »Ostpolitik«, politike miru in sodelovanja na svetu, odpovedi uporabe sile v mednarodnih odnosih in razumevanju med vsemi državami, neodvisno o njihovega družbenega reda. Vrnil je pozdrave predsedniku Titu, veleposlaniku pa izrazil prisrčno dobrodošlico.⁶⁴

Diplomatski odnosi na najvišji ravni so bili na ta način vzpostavljeni. Na formalni ravni sta državi prosili le še za dopolnitev konzularnih predstavništev, pri čemer je prednjačila Jugoslavija. Zaradi velikega števila gastarbajterjev je bilo zanjo večje število konzularnih predstavništev nuja. Jugoslavija je tako že 2. julija 1968 zaprosila za otvoritev generalnih konzulatov v Frankfurtu na Maini in Stuttgartu, konzulata v Düsseldorfu in vicekonzulata v Freiburgu.⁶⁵

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid., Erwidungsansprache des Herrn Bundespräsidenten aus Anlass der Übereichungsschreiben durch den Botschafter der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien, Herr Rudolf Čačinovič, 4.9.1968.

⁶⁵ Ibid., Verbalnote, 2. Juli 1968.

Verbalna nota jugoslovanskega veleposlaništva v Bonnu z dne 2. julija 1968 s prošnjo po oblikovanju novih konzularnih predstavništev v ZRN (Vir: PAAA)

Ljubljana, 8. 12. 2009

Dušan Nečak